

Elżbieta Papiór*
Martyna Roszkowska**

UCZYĆ SIĘ DEMOKRACJI.
WYKORZYSTANE I NIEWYKORZYSTANE
SZANSE UDZIAŁU MŁODZIEŻY
W SZKOLNEJ DEMOKRACJI NA PRZYKŁADZIE
WYBRANYCH SZKÓŁ ŚREDNICH

Każda demokracja potrzebuje aktywnych, odpowiedzialnych, świadomych swoich praw i obowiązków obywateli. Powinni być oni przygotowani do prowadzenia dialogu, osiągania kompromisu, czynnego udziału w życiu społecznym. Ważną rolę w kształtowaniu postaw demokratycznych przypisuje się szkole. Układ instytucjonalny szkoły (formalna struktura) „reglamentuje” życie społeczne w jej obrębie, przez to jest ona często przedmiotem krytyki. Mimo to powierza się jej dzisiaj szczególną rolę w edukacji do demokracji. „Uzbrojona” w określone środki ma możliwości wyposażenia młodzieży w cechy pozwalające im w przyszłości aktywnie i świadomie uczestniczyć w demokracji (Roszkowska 2005).

Znaczącą rolę dla wspierania aktywnego obywatelstwa i demokracji przypisuje też szkole Unia Europejska. Dowodem na to było ogłoszenie przez Radę Europejską roku 2005 Europejskim Rokiem Edukacji Obywatelskiej, które miało na celu wzmocnienie rangi edukacji obywatelskiej w szkolnych programach nauczania i wzmocnienie kultury demokratycznej w samej szkole.

W artykule przedstawiono fragmenty wyników badań przeprowadzonych we wrześniu 2006 r. wśród zielonogórskich maturzystów. Są one częścią szerszego projektu badawczego pod tytułem „Młodzież szkolna wobec demokracji i przyszłości”. Przedmiotem dociekań jest ustalenie, czy i na ile występują różnice w doświadczeniu szkolnej demokracji między młodzieżą uczącą się w „elitarnych” zielonogórskich liceach a uczniami z innych szkół ogólnokształcących.

***Elżbieta Papiór** – dr pedagog, adiunkt, Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Socjologii i Nauk o Zdrowiu; E.Papior@ips.uz.zgora.pl.

****Martyna Roszkowska** – dr, socjolog, adiunkt, Uniwersytet Zielonogórski, Instytut Socjologii, M.Roszkowska@is.uz.zgora.pl.

„Elitarność” szkół została umownie określona przez autorki na podstawie ogólnopolskiego rankingu szkół ponadgimnazjalnych, dokonanego w oparciu o osiągnięcia uczniów w nauce. Ranking został zamieszczony na łamach „Rzeczpospolitej” w styczniu 2007 r. Spośród zielonogórskich szkół średnich znaczące miejsca zajęły dwa licea: I LO im. E. Dembowskiego oraz V LO im. K. Kiesłowskiego. Uplasowały się one w Polsce na najwyższych pozycjach spośród szkół zielonogórskich (I LO – miejsce 18., V LO – miejsce 58.). W województwie lubuskim zajmują odpowiednio miejsca drugie i szóste, natomiast w Zielonej Górze osiągnęły dwie czołowe pozycje.

Kapituła Ogólnopolskiego Rankingu Szkół Ponadgimnazjalnych 2007 jako kryterium wyboru najlepszych brała pod uwagę sukcesy uczniów w trzydziestu ogólnopolskich olimpiadach przedmiotowych. W rankingu znalazły się szkoły, które miały co najmniej dwóch laureatów lub finalistów, przy czym laureaci byli punktowani podwójnie w stosunku do finalistów. Aby uniknąć premiowania dużych szkół brano także pod uwagę liczbę uczniów w szkole („Rzeczpospolita” 2007)¹.

Charakterystyka szkół

Liceum ogólnokształcące nr I należy do najstarszych szkół w Zielonej Górze: powstało jako pierwsze po II wojnie światowej. Szkoła jest znana z wielu osiągnięć i inicjatyw, do których zaliczyć można ruch olimpijski, zapoczątkowany w latach 70. Od 1990 r. szkoła należy do elitarnego Towarzystwa Szkół Twórczych, organizacji pozarządowej, skupiającej 33 polskie licea, stanowiące tzw. „kuźnie olimpijczyków” (www.jedynka.zgora.pl). Poza osiągnięciami na olimpiadach na uwagę zasługuje również fakt, iż w 2004 r. prawie połowa (46%) uczniów została przyjęta na studia i z sukcesem ukończyła I rok studiów. Był to czwarty wynik w województwie lubuskim („Newsweek Polska” 2004).

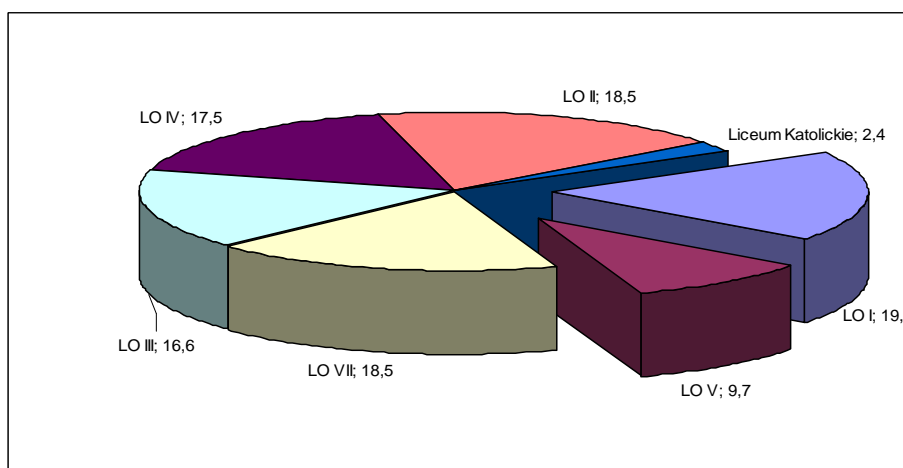
Liceum ogólnokształcące nr V powstało w 1993 r. przy Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Zielonej Górze. W 2003 r. nastąpił podział administracyjny między V LO a ODN. Na stronie internetowej szkoły czytamy, że jest małą, kameralną szkołą stworzoną dla ucznia i nauczyciela, dzięki czemu placówkę cechują nowatorskie, partnerskie relacje nauczycieli z uczniami. Szkoła posiada własną Konstytucję uchwaloną w drodze powszechnego referendum przez pracowników i uczniów Liceum oraz pracowników ODN.

¹Liczbę punktów rankingowych obliczono w oparciu o wzór: $W=(2xL+F)xO/U$, gdzie: W – punkty rankingowe; L – liczba uczniów w szkole, którzy uzyskali tytuł laureata; F – liczba uczniów w szkole, którzy uzyskali tytuł finalisty; O – liczba olimpiad, w których uczniowie uzyskali tytuły finalistów i laureatów; U – liczba uczniów danej szkoły w roku szkolnym 2005/2006.

Konstytucja ta zajęła drugie miejsce w konkursie organizowanym przez Helsińską Fundację Praw Człowieka (www.vlo.zg.pl). W roku 2004 ponad połowa maturzystów (51,63 %) uzyskała indeksy na studia i ukończyła pierwszy rok nauki. Stanowiło to drugi wynik województwa lubuskiego („Newsweek Polska” 2004)².

Wyniki badań tych dwóch elitarnych – w ocenie autorek – szkół zostały porównane z wynikami uzyskanymi przez inne zielonogórskie licea. Wśród nich znalazły się: Zespół Szkół Ogólnokształcących i Sportowych nr II, LO nr III, LO nr IV, Liceum Ekologiczne, Liceum Katolickie.

Wykres 1 przedstawia odsetek maturzystów z poszczególnych liceów, którzy wzięli udział w prezentowanych badaniach. W liceach elitarnych (nr I i V) respondenci stanowili 28,8% badanych (181 uczniów), w pozostałych liceach 71,2% (447 uczniów).

Wykres 1. Odsetek maturzystów w poszczególnych liceach (%).

Doświadczanie szkolnej demokracji

Istotną płaszczyzną realizacji funkcji wychowawczych w szkole jest samorząd. Uprawianie samorządności na co dzień kształtuje gotowość

²W rankingu „Newsweeka” wzięło udział 130 szkół wyższych publicznych i niepublicznych (najlepszych według rankingu „Newsweeka” z 2003 r.). Poproszono je o przekazanie danych, które licea ukończyli ich studenci I roku studiów dziennych. Ostatecznie informacji udzieliło 112 szkół wyższych. Na podstawie tych informacji oraz danych uzyskanych w kuratoriach oświaty o liczbie absolwentów, którzy zdali maturę w roku szkolnym 2002/2003 obliczono procent studiujących absolwentów, dzieląc liczbę osób, które studiują przez liczbę osób, które zdały maturę. Tak powstał ogólnopolski ranking „Newsweeka” 100 najlepszych liceów w Polsce oraz zestawienie 50 najlepszych szkół w 15 województwach.

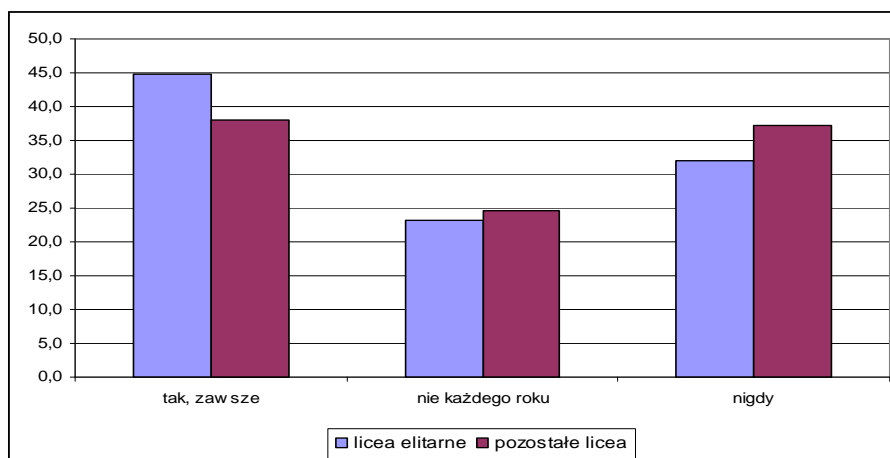
uczniów do zachowań prospołecznych. Uczy współzycia i współdziałania społecznego, wyrabia respekt wobec prawa, stwarza mechanizmy rzecznictwa praw uczniowskich, stoi na straży praworządności broniącej ucznia jako człowieka. Wybory do samorządu są też pierwszymi wyborami, w których młodzi ludzie mogą uczestniczyć.

W świetle badań ogólnopolskich (CBOS 2004) i regionalnych (Hajduk, Papiór 1995) uwidacznia się pasywna postawa młodzieży. Badani przez CBOS w 2003 roku uczniowie ostatnich klas liceów ogólnokształcących w większości (58%) informowali, że nigdy nie brali udziału w wyborach do samorządu szkolnego. Odsetek ten wzrósł znacząco (o 14%) w porównaniu z badaniami CBOS w 1998 roku. W 2003 roku niespełna jedna piąta respondentów będących uczniami liceów ogólnokształcących brała udział w wyborach zawsze, kiedy się one odbywały, a w 1998 r. – 31%. W porównaniu z badaniami ogólnopolskimi udział młodych zielonogórczyków w wyborach do samorządu jest bardziej popularny. Fakt ten należy prawdopodobnie tłumaczyć tym, iż pytano ich o wybory do samorządu szkolnego lub klasowego, podczas gdy w badaniach CBOS tylko o wybory do samorządu szkolnego.

Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy bierzesz udział w wyborach do samorządu szkolnego (klasowego)?” przedstawia wykres 2. Wyniki badań pokazują, że mniej niż połowa uczniów w obu kategoriach szkół bierze zawsze aktywny udział w wyborach do samorządu szkolnego. Uczniowie liceów elitarnych w niewielkim stopniu częściej (44,8%) niż uczniowie pozostałych szkół (37,8%) zawsze podejmują tego typu działania. Niespełna jedna trzecia uczniów (32%) w liceach elitarnych i nieco więcej niż jedna trzecia w pozostałych szkołach (37,3%) rezygnuje z udziału w wyborach swoich przedstawicieli do samorządu szkolnego (klasowego). Można sądzić, iż młodzi ludzie tylko w niewielkim stopniu wierzą w skuteczność tego organu i widzą korzyści płynące z jego działalności.

Niskie usytuowanie samorządu szkolnego w strukturze „aktorów” szkolnych potwierdzają także odpowiedzi na kolejne pytanie: „Co byś zrobił, gdyby któryś z nauczycieli zawział się na Ciebie i traktował Cię rażąco niesprawiedliwie?” Po pomoc do przedstawicieli samorządu szkolnego zwróciłby się niewielki i zarazem zbliżony odsetek osób (w szkołach elitarnych – 6,8%, w pozostałych szkołach – 4,7%). Najczęściej ankietowani z obu kategorii szkół szukaliby pomocy u wychowawcy lub innego nauczyciela (szkoły elitarne – 54%, pozostałe szkoły – 38,8%).

Jednym z zachowań obywatelskich jest angażowanie się w różnego rodzaju działania zbiorowe. Odpowiedzi na pytania „Czy zdarzyło Ci się, że Ty i Twoi przyjaciele spontanicznie zorganizowaliście się w celu załatwienia jakiejś sprawy w szkole?” oraz „Czy miałeś okazję prowadzić ze-

Wykres 2. Udział w wyborach do samorządu szkolnego/klasowego (%).

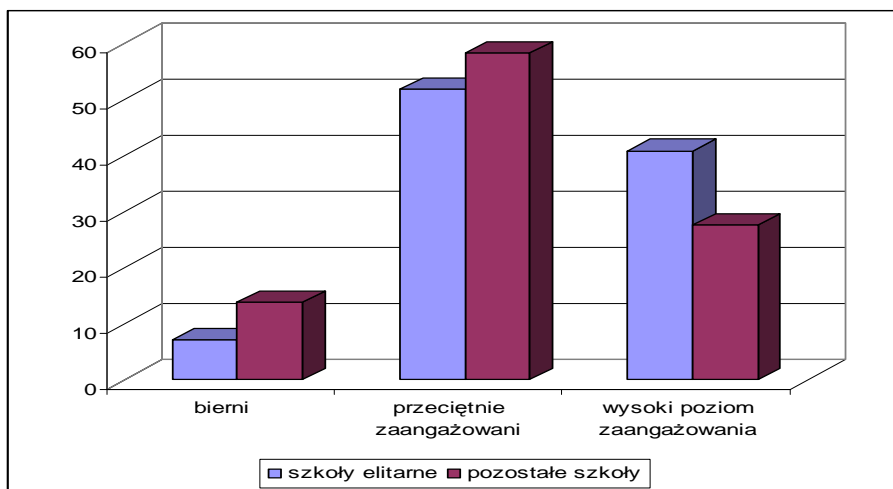
branie klasy lub innej grupy?” posłużyły jako wskaźnik partycypacji w działaniach kolektywnych. Okazuje się, że znacząca większość badanych pozytywnie odpowiedziała na pierwsze z zadanych pytań. Jednak w działaniach między uczniami obu kategorii szkół występują znaczne różnice: w szkołach elitarnych 93,3%, w pozostałych szkołach 84,1% miało doświadczenia związane ze spontanicznym uczestnictwem w działaniach na terenie szkoły. Uczniowie szkół elitarnych mieli też nieco częściej okazję prowadzić zebrania klasy (27,4%) niż uczniowie pozostałych szkół (21,9%), jednak tego typu aktywność w obu kategoriach szkół nie jest wysoka. Jeszcze niższy (około 20%) i nieodróżniony przez typ szkoły jest udział młodzieży w organizowaniu zebrań innych grup. Można także zaobserwować różnice między uczniami obu kategorii szkół w poczuciu możliwości wpływania na to, co dzieje się w ich klasie. Ponad jedna trzecia uczniów szkół nieelitarnych i nieco ponad jedna piąta uczniów szkół elitarnych informuje, że nie ma wpływu lub ma niewielki wpływ na przebieg życia w klasie. Najczęściej respondenci wskazywali (60,2% uczniów ze szkół elitarnych i 54,4% z pozostałych szkół), że mają „taki sobie” wpływ. Trudno dać jednoznaczną odpowiedź wyjaśniającą ten stan rzeczy. Być może odpowiedzialność za to ponosi sam nauczyciel/wychowawca, atmosfera panująca w klasie i w szkole, być może też szkoła/klasa nie wypracowała jeszcze skutecznych mechanizmów demokratycznych.

Ważną kwestią w demokracji jest prawo i jego respektowanie. W społeczności szkolnej prawo stanowi statut szkoły i kodeks ucznia. Zdecydowana większość uczniów informuje o znajomości praw ucznia. Czyni tak prawie 92% uczniów liceów elitarnych i znacząco mniej, bo 83% uczniów

pozostałych szkół. Doświadczenia w obronie statutowych praw ucznia miało około połowy badanych (szkoły elitarne – 51,4%; szkoły nieelitarne – 48,8%). Na podkreślenie zasługuje fakt, iż zaledwie 20% uczniów liceów elitarnych i 13,2% uczniów pozostałych szkół twierdzi, że w ich szkołach są przestrzegane prawa ucznia, a dwie trzecie badanych w obu kategoriach szkół sygnalizuje odstępstwa od norm chroniących te prawa.

W celu określenia zbiorczego poziomu aktywności badanej młodzieży w szkole utworzono indeks szkolnej aktywności obywatelskiej. Może on przyjmować wartość od 0 do 5. Składają się na niego następujące czynności: (1) udział w wyborach do samorządu szkolnego/klasowego (zawsze, kiedy się odbywają), (2) uczestniczenie w zorganizowanym działaniu mającym na celu załatwienie jakiejś sprawy w szkole, (3) prowadzenie zebrania klasy lub innej grupy, (4) znajomość praw ucznia i (5) obrona statutowych praw ucznia.

Założono, że osoby, którym zdarzyło się podjąć maksymalnie jedną z przedstawionych form aktywności osiągnęły niską wartość indeksu i charakteryzują się niskim poziomem aktywności obywatelskiej w szkole. Średnią wartość indeksu uzyskali uczniowie deklarujący podjęcie dwóch działań na terenie szkoły. Takie osoby prezentują średni poziom aktywności. Młodzież mająca doświadczenia w zakresie większej liczby działań (trzy i więcej) osiągnęła wysoki poziom wartości indeksu i przejawia tym samym wysoki poziom aktywności obywatelskiej w szkole.

Wykres 3. Aktywność obywatelska w szkole (%).

Rozkłady wartości indeksu (wykres 3) pokazują, iż w liceach elitarnych jest znacznie wyższy odsetek osób przejawiających wysoki poziom zaangażowania.

gażowania obywatelskiego na terenie szkoły niż w pozostałych szkołach (40,9%:27,7%). Zauważa się też prawie dwukrotnie mniejszy odsetek osób biernych w szkołach elitarnych w porównaniu z pozostałymi szkołami (7,2%:13,9%). Natomiast najliczniejszą grupę w obu kategoriach szkół stanowią osoby przeciętnie zaangażowane. W szkołach nieelitarnych odsetek takich osób jest nieco wyższy (58,4%) niż w szkołach elitarnych (51,9%).

Ważnym wskaźnikiem obywatelskiego zaangażowania jest członkostwo w dobrowolnych stowarzyszeniach i organizacjach. Jak wskazują badania socjologiczne prowadzone w Polsce i w innych krajach, członkostwo w dobrowolnych organizacjach wpływa wyraźnie na demokratyczne postawy. Osoby poświęcające swój czas na działalność w jakiejś organizacji przyjmują na ogół aktywną postawę w sferze polityki (regularne czytanie prasy codziennej, co najmniej średnie zainteresowanie polityką, uczestnictwo w wyborach) (Grabowska 2001; Lipset 1995).

W tabeli 1 przedstawiono udział młodzieży w różnych organizacjach młodzieżowych na terenie szkoły. Na podstawie uzyskanych wyników badań można stwierdzić, że uczniowie najchętniej angażują się w działalność kółek zainteresowań i organizacji sportowych, a więc takich, które organizują czas wolny. Uczniowie szkół elitarnych znacznie częściej niż pozostałych szkół są członkami różnych kół zainteresowań (odpowiednio 19,3%:10,5%), natomiast uczniowie szkół nieelitarnych nieco częściej – organizacji sportowych (20,4:15,5%;). W polu zainteresowań młodych ludzi znajdują się, oprócz wymienionych, organizacje dobroczynne (nieco więcej w szkołach elitarnych – 12,2% niż w pozostałych – 8,3%) i samorząd szkolny – 11% w obu kategoriach szkół. Udział w pozostałych organizacjach jest niski – mniej niż 10% badanych.

Aby określić ogólny poziom zaangażowania młodzieży w działalność różnych stowarzyszeń i organizacji, utworzono indeks członkostwa w stowarzyszeniach. Pozwolił on na wyodrębnienie respondentów biernych i aktywnych organizacyjnie (wykres 4). Do kategorii biernych zaliczono tych, którzy nigdzie nie udzielają się, do przeciętnie zaangażowanych tych, którzy uczestniczą w działalności jednej organizacji (stowarzyszenia), a do przejawiających wysoki poziom zaangażowania – uczestniczących w pracy dwóch lub więcej organizacji (stowarzyszeń). Wyniki wskazują na wysoki odsetek osób biernych, niezaangażowanych w pracę żadnej z wymienionych organizacji (stowarzyszeń). Biernych osób jest nieco więcej wśród uczniów szkół nieelitarnych (58,4%) niż wśród uczniów szkół elitarnych (51,2%). Udział przeciętnie zaangażowanych jest wyższy natomiast w liceach elitarnych (30,9%) niż w pozostałych szkołach (25,5%). Wysoki poziom zaangażowania

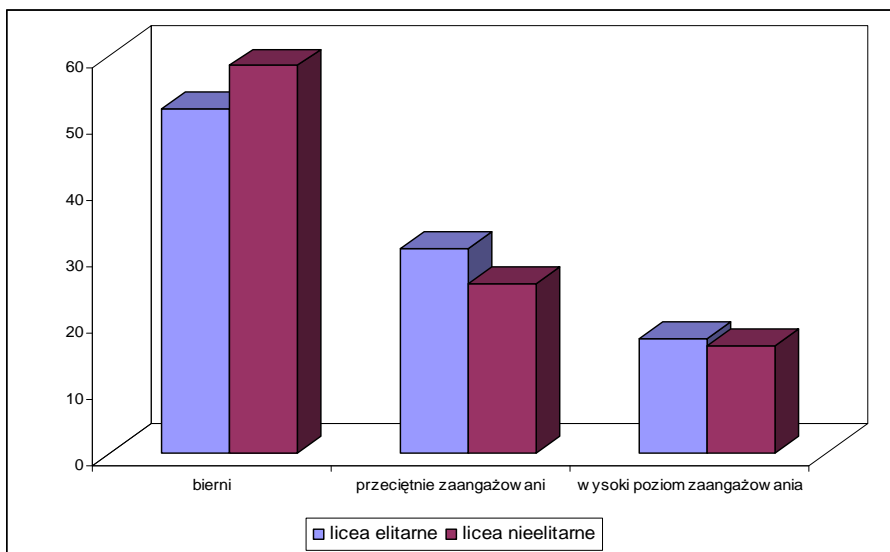
Tabela 1

Członkostwo w organizacjach a typ szkoły

Czy należysz w swojej szkole do następujących organizacji	Szkoły elitarne				Szkoły nieelitarne			
	tak		nie		tak		nie	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Samorząd szkolny	20	11,1	160	88,9	49	11,0	397	88,8
Organizacja młodzieżowa związana z partią polityczną	2	1,1	179	98,9	5	1,1	441	98,9
Redakcja gazetki szkolnej	6	3,3	175	96,7	12	2,7	435	97,3
Organizacja ochrony środowiska	8	4,4	173	95,6	31	7,0	415	93,0
Grupa ochotnicza działająca na rzecz społeczności lokalnej	11	6,1	170	93,9	25	5,6	422	94,4
Organizacja dobroczynna zbierająca pieniądze na cele społeczne	22	12,2	159	87,8	37	8,3	409	91,7
Organizacja harcerska	8	4,4	173	95,6	13	2,9	433	97,1
Stowarzyszenie kulturalne mniejszości narodowej	5	2,8	176	97,2	3	0,7	443	99,3
Klub komputerowy	3	1,7	178	98,3	13	2,9	433	97,1
Kółka plastyczne, muzyczne, teatralne itp.	35	19,3	146	80,7	47	10,5	400	89,5
Organizacja lub zespół sportowy	28	15,5	153	84,5	91	20,4	355	79,6
Klub ONZ lub UNESCO	5	2,8	174	97,2	5	1,1	440	98,9

dotyczy takiego samego odsetka młodych ludzi w obu kategoriach szkół – wynosi on nieco ponad 16%.

Najczęściej respondenci tłumaczyli brak zaangażowania w aktywną działalność w różnych organizacjach (stowarzyszeniach) brakiem czasu, zmęczeniem i dużą ilością nauki w szkole (55,2% – szkoły elitarne i 44,6% – szkoły nieelitarne). Ponadto uczniowie jako przyczyny niezaangażowania podawali brak poczucia sensu i korzyści płynących z tego typu działalności (23,6% – szkoły elitarne, 28,9% – szkoły nieelitarne).

Wykres 4. Partycypacja w organizacjach (%).

Można sądzić, że różnice w zachowaniach obywatelskich są uwarunkowane czynnikami działającymi w szkole: różnicami między nimi pod względem jakości nauczania, sposobu ich funkcjonowania (demokratyczne lub nie), atmosfery w nich panującej. Jednak różnice mogą też wynikać z uwarunkowań środowiskowych badanej młodzieży. Stąd interesującym wydaje się ustalenie, jakie czynniki, poza typem szkoły, mają wpływ na poziom aktywności w szkole. Jednym ze znaczących kanałów transmisji postaw demokratycznych jest rodzina. Rodzinny kapitał jest z jednej strony materialny i wymierny, widoczny w wyposażeniu gospodarstw domowych czy dochodach rodziców, z drugiej zaś kapitał kulturowy jest ukryty w ich wykształceniu, społecznych tożsamościach, uznawanych i przeżywanych wartościach. Liczne badania socjologiczne wykazują, że pozytywnym postawom młodych ludzi wobec demokracji sprzyja wysoki poziom wykształcenia rodziców (Grabowska 1999; CBOS 1999). Jednym z czynników znacznie zwiększających szanse na otwartość młodzieży na „szeroki świat” jest także ustabilizowana sytuacja materialna rodzin (Grabowska 1999). Wyniki badań zwracają też uwagę na nieobojętną rolę środowiska zamieszkania (CBOS 1999). Często w badaniach zadaje się pytanie o rolę płci w różnicowaniu postaw wobec demokracji z uwagi na kulturowo uwarunkowany proces socjalizacji związany z przygotowaniem do pełnienia ról społecznych (Reszke 1991; Siemieńska 1997, 2003).

W świetle uzyskanych wyników badań wykształcenie wyższe posiada ponad połowa rodziców uczniów uczących się w szkołach elitarnych (matki 55,6%, ojcowie 53,6%) i mniej niż jedna trzecia rodziców uczniów szkół nieelitarnych (matki 31,8%, ojcowie 28,8%). Odsetek rodziców posiadających niskie wykształcenie (podstawowe lub zasadnicze) jest niższy wśród rodziców uczniów szkół elitarnych niż pozostałych i wynosi odpowiednio: matki 4,4%, ojcowie 12,3%; matki 10,4%, ojcowie 23,5%.

Ocena sytuacji materialnej dokonana przez respondentów wskazuje, iż ponad 80% rodzin uczniów z obu typów szkół nie ma większych problemów materialnych. Jednakże wśród nich uczniowie szkół elitarnych częściej (42,5%) niż uczniowie szkół nieelitarnych (32,2%) deklarowali, że wystarczy im na wszystko bez specjalnego oszczędzania. Znikomy odsetek rodzin znajduje się w bardzo trudnej sytuacji materialnej, o czym świadczy wybierane przez nich stwierdzenie, że pieniędzy nie wystarczy nawet na żywność (szkoły elitarne 0,6%, szkoły nieelitarno 0,5%).

Badania wskazują, że 54,2% uczniów szkół elitarnych to mieszkańcy Zielonej Góry, natomiast odsetek zielonogórczan wśród uczniów szkół nieelitarnych wynosi 46,1%. Jedna czwarta badanych ze szkół nieelitarnych pochodzi ze wsi, a ze szkół elitarnych – 17,3%.

W zielonogórskich liceach uczy się około dwa razy więcej dziewcząt niż chłopców. Stosunek dziewcząt i chłopców w obu kategoriach szkół jest zbliżony i wynosi – szkoły elitarno: chłopcy 32%, dziewczęta 68%; szkoły nieelitarno – chłopcy 35,8%, dziewczęta 64,2%.

W zamieszczonej poniżej tabeli 2 przedstawiono zależności między wybranymi cechami społeczno-demograficznymi badanych a obliczonymi wcześniej indeksami (członkostwa w stowarzyszeniach i szkolnej aktywności obywatelskiej).

W świetle wyników analizy statystycznej można stwierdzić, że aktywność obywatelska badanej młodzieży nie jest związana w sposób statystycznie istotny ani z wykształceniem rodziców czy ich statusem ekonomicznym, ani ze środowiskiem zamieszkania. Prawidłowość tę zauważa się wśród uczniów obu kategorii szkół. Powyższe wyniki pozwalają wnosić, że rzeczywistość demokracji dociera w znacznym stopniu do młodzieży niejako bezpośrednio, bez przechodzenia przez filtry rodzinno-środowiskowe. Wskazuje to tym samym, że młodzi ludzie uczą się w znacznej mierze demokracji przez wzrastanie w zmienionym już środowisku, jego obserwację i doświadczenie.

Analiza statystyczna pokazuje natomiast, że czynnikiem różnicującym w sposób istotny zachowania badanej młodzieży jest płeć (wśród uczniów szkół nieelitarnych). W placówkach nieelitarnych dwukrotnie więk-

Tabela 2

Cechy społeczno-demograficzne badanych
a zachowania demokratyczne młodzieży*

Cechy demograficzne i społeczne	Indeks aktywności obywatelskiej w szkole		Indeks członkostwa w stowarzyszeniach	
	Szkoły elitarne	Szkoły nieelitarne	Szkoły elitarne	Szkoły nieelitarne
Wykształcenie matki	-	-	-	-
Wykształcenie ojca	-	-	-	-
Środowisko zamieszkania	-	-	-	-
Status ekonomiczny	-	-	-	-
Płeć	-	+	-	-
*test chi kwadrat: znak - oznacza, że test χ^2 nie wykazał, by zależności między zmiennymi były istotne statystycznie, znak + oznacza, że zależności między zmiennymi są istotne statystycznie.				

szy odsetek chłopców niż dziewcząt nie wykazuje zaangażowania w zbiorowe działania na terenie szkoły. Wśród badanych zaangażowanych w stopniu umiarkowanym i wysokim przeważają dziewczęta. Warto podkreślić, że w szkołach elitarnych dziewczęta również dwukrotnie rzadziej niż chłopcy informują o swej bierności i częściej wykazują wysoki poziom zaangażowania; wynik ten jednak nie jest istotny statystycznie.

Dokonanie jednoznacznej interpretacji tego zjawiska jest trudne. Być może jest to dobry prognostyk większej aktywności obywatelskiej kobiet w ich dorosłym życiu, co pozwala sądzić, że w tym obszarze działań staną się one rzeczywistą konkurencją dla mężczyzn.

W świetle uzyskanych wyników badań uczniowie szkół elitarnych nieco częściej niż uczniowie pozostałych liceów przejawiają postawy demokratyczne: biorą udział w wyborach do samorządu, nieco większy odsetek byłby skłonny w razie problemów zwrócić się do jego przedstawicieli o pomoc. Większy odsetek informuje też o znajomości praw ucznia, możliwości wpływania na to, co dzieje się w klasie, doświadczeniach w różnego rodzaju działaniach zbiorowych i zaangażowaniu w działalność organizacji i stowarzyszeń.

Niepokoić może jednak fakt, że nie najlepiej sprawdza się szkolny samorząd w obu kategoriach szkół. Uczniowie nie wierzą w jego skuteczność:

niespełna 7% licealistów zwróciłoby się o pomoc do jego przedstawicieli, a szukaliby jej przede wszystkim u wychowawcy lub innego nauczyciela. Ponadto ponad połowa uczniów obu kategorii szkół twierdzi, że ma niewielki wpływ na to, co dzieje się w szkole, a dwie trzecie zauważa nieprawidłowości w przestrzeganiu praw ucznia.

Analiza wyników badań pokazuje zatem, że uczenie się demokracji nie jest łatwe i jest procesem długotrwałym. Z jednej strony obserwuje się wyraźne symptomy społecznych zmian w edukacji, które uwidaczniają się w wielu nowych trendach. Wiążą się one ze zmianami programowymi, metodycznymi, dokonywaniem zmian strukturalnych, organizacyjnych, pojawieniem się wielu nowych inicjatyw. Z drugiej zaś wiele problemów nie zostało jeszcze rozwiązanych. Niewątpliwie można do nich zaliczyć kształtowanie postaw demokratycznych młodzieży. Być może oferta szkoły nie jest wystarczająco atrakcyjna dla młodych ludzi i powinna być wzbogacona o nowe elementy? Jedno jest pewne: bez nasycenia edukacji ideami i wartościami demokratycznymi, bez rosnącego profesjonalizmu działań, niepodobna wyobrazić sobie właściwe przygotowanie młodzieży do życia w społeczeństwie demokratycznym i praktycznego zbudowania takiego społeczeństwa. Winno to stanowić źródło szerszej refleksji nad współczesnym systemem oświatowym.

Literatura

- CBOS (1999), *Młodzież o demokracji*, Warszawa.
- CBOS (2004), *Młodzież 2003, Raport: Opinie i diagnozy Nr 2*, Warszawa.
- GRABOWSKA M. (1999), *Poza polityką i demokracją*, [w:] *Młodzież szkolna o rynku i demokracji*, red. K. Kosęła, Warszawa.
- GRABOWSKA M. (2001), *Partie polityczne jako działający – elity, aktorzy. Partyjne organizacje – programy* [w:] *Budowanie demokracji. Podziały społeczne, partie polityczne i społeczeństwo obywatelskie w postkomunistycznej Polsce*, red. M. Grabowska, T. Szawiel, Warszawa.
- HAJDUK B., PAPIÓR E. (1995), *Spoleczne stosunki uczniów w środowisku szkolnym. Trwałość i zmiany*, [w:] *Spoleczne postawy młodzieży miast przygranicznych*, *Rocznik Lubuski*, t. XXI, red. E. Hajduk, Zielona Góra.
- KULA M. (2007), *Ranking szkół ponadgimnazjalnych 2007. Indywidualiści zmieniają świat* (wywiad z przewodniczącym Kapituły Rankingu Szkół Ponadgimnazjalnych 2007, prof. T. Boreckim), [w:] *„Rzeczpospolita”* 9 I 2007.
- LIPSET S.M. (1995), *Homo politicus. Społeczne podstawy polityki*, Warszawa.
- RESZKE I. (1991), *Nierówności płci w teoriach*, Warszawa.
- ROSZKOWSKA M. (2005), *Postawy młodzieży szkolnych klubów europejskich wobec społeczeństwa obywatelskiego*, Zielona Góra.
- SIEMIŃSKA R., RED. (1997), *Portrety kobiet i mężczyzn w środkach masowego przekazu oraz w podręcznikach szkolnych*, Warszawa.
- SIEMIŃSKA R., RED. (2003), *Aktorzy życia publicznego. Płeć jako czynnik różnicujący*, Kraków.
- WOJEWÓDZTWO lubuskie (ranking liceów 2004), [w:] *„Newsweek Polska”* Nr 11/04, 2004.
- www.jedynka.zgora.pl.
- www.lo4.zgora.pl.
- www.vlo.zg.pl

Elżbieta Papiór
Martyna Roszkowska

TO LEARN DEMOCRACY.
YOUNG PEOPLE PARTAKING IN SCHOOL DEMOCRACY
– OPPORTUNITIES TAKEN AND MISSED
IN SELECTED SECONDARY SCHOOLS

Abstract

The article partly presents the results of studies conducted among this year's secondary school graduates from Zielona Góra. The excerpts presented in the article are a part of a wider research project entitled *School Youth towards Democracy and Future*. The purpose of the inquiries is to determine whether there are differences in experiencing school democracy between the youth from "exclusive" Zielona Góra secondary schools and their peers from other schools and, if so, to what extent.

This "exclusive character" of schools was arbitrarily defined by the authors based on the statewide ranking of upper secondary schools, conducted on the basis of students' results, which was featured in a January 2007 issue of the *Rzeczpospolita* newspaper. Two schools that were ranked highest among Zielona Góra upper secondary schools were E. Dembowski Secondary School No. 1 (18th place) and K. Kieślowski Secondary School No. 5 (58th place). In the Lubuskie province these occupy respectively the second and the sixth place, while in Zielona Góra they are two leading schools.